

Eindstation Auschwitz

EDDY DE WIND

Eindstation Auschwitz

Mijn verhaal vanuit het kamp (1943-1945)

MEULENHOF

ISBN 978-90-290-9360-6

ISBN 978-94-023-1408-3 (e-book)

NUR 320

Omslagontwerp en -beeld: DPS Design & Prepress Studio

Auteursfoto: © Sonja de Wild-Klijn

Zetwerk: Steven Boland

Woordenlijst op p. 207, 208

Plattegrond Auschwitz I op p. 223: © Yde Bouma

© 2020 Erven Eddy de Wind & Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Eindstation Auschwitz verscheen in 1946 bij uitgeverij De Republiek der Letteren en in 1980 bij uitgeverij Van Gennep bv. Voor deze uitgave is de tekst van het oorspronkelijke boek geredigeerd. Deze redactie heeft zich beperkt tot het corrigeren van schrijf- en stijlfouten. Op een enkele plaats is de tekst aangepast op basis van het in Auschwitz door Eddy de Wind geschreven verhaal.

Deze uitgave kwam tot stand dankzij bemiddeling van Sebes & Bisseling Literary Agency te Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*

Hoe ver is het naar die wazig blauwe bergen? Hoe wijd is de vlakte, die zich uitstrekt in het stralend voorjaarszonnlicht? Het is een dagmars, voor vrije voeten. Eén uur te paard, in snelle draf. Voor ons is het verder, veel verder, het is oneindig ver. Die bergen zijn niet van deze wereld, niet van onze wereld. Want tussen ons en die bergen ligt de draad.

Onze hunkering, het wilde bonzen van onze harten, het bloed dat ons naar het hoofd stroomt, het is alles machteloos. Tussen ons en de vlakte ligt immers de draad. Twee rijen van draden, waarboven zacht rode lampjes gloeien, als teken dat de dood op ons loert, op ons allen die hier gevangen zijn in dit vierkant van twee rijen hoogspanningsdraden en een hoge, witte muur.

Altijd datzelfde beeld, altijd datzelfde gevoel. We staan voor de ramen van onze Blocks en zien uit naar de lokkende verte en onze borst hijgt van spanning en machteloosheid.

Tussen ons beiden ligt tien meter. Ik buig me uit het raam, als ik uitzie naar de verre vrijheid. Friedel kan zelfs dat niet, zij is gevangene in een hogere graad. Ik kan me nog vrij bewegen door het Lager. Friedel kan zelfs dat niet.

Ik woon in Block 9, een gewoon ziekenblock. Friedel woont in Block 10. Daar zijn ook zieken, maar niet zoals in mijn Block. Bij mij liggen mensen die door wreedheid, honger en overmatige arbeid ziek zijn geworden. Dat zijn nog natuur-

lijke oorzaken, die tot natuurlijke, in diagnoses vast te leggen ziekten leiden.

Block 10 is het *Experimentenblock*. Daar leven vrouwen die door zich professoren noemende sadisten geschonden zijn, zoals nog nooit een vrouw geschonden werd, in het mooiste wat ze bezit: haar vrouw-zijn, haar moeder-kunnen-woorden.

Ook het meisje dat de wilde hartstocht-vlagen van een onbeheerste bruid over zich moet laten gaan, lijdt, maar de daad, die zij willoos ondergaat, spruit uit het leven zelf voort, uit de levende drift. In Block 10 is het niet het uitbarstende verlangen dat drijft – het is een politiek waanidee, een financieel belang.

Dit alles weten wij, als we uitzien over de Zuid-Poolse vlakke, als we zouden willen rennen over de weiden en moerassen, die ons scheiden van die blauwe Beskiden aan onze horizon. Maar nog meer weten we. We weten dat er voor ons maar één einde bestaat, maar één bevrijding uit deze prikkel-draadhel: de dood.

We weten ook dat de dood hier in verschillende gedaanten tot ons kan komen.

Hij kan komen als een eerlijk strijder, waartegen de dokter kan vechten. Al heeft deze dood minderwaardige bondgenoten – honger, kou en ongedierte – het blijft een natuurlijke dood, te rubriceren onder officiële doodsoorzaken.

Maar tot ons zal hij wel niet zo komen. Hij zal tot ons wel komen, zoals hij kwam tot die miljoenen die ons hier voorgegaan zijn. Hij zal tot ons wel komen, sluipend en onzichtbaar, zelfs bijna reukloos.

Maar wij weten, dat het slechts de *Tarnkappe* is, die de dood aan ons oog onttrekt. We weten, dat deze dood geüniformeerd is, want aan de gaskraan zit een man in uniform: ss.

Daarom hunkeren we zo, als we uitkijken naar de wazig blauwe bergen, die maar vijfendertig kilometer weg zijn, maar voor ons eeuwig onbereikbaar.

Daarom buig ik me zover uit het raam naar Block 10, waar zij staat.

Daarom grijpen haar handen zo diep in het gaas, dat de ramen afsluit.

Daarom legt ze haar hoofd te rusten tegen het hout, omdat het verlangen naar mij ongestild moet blijven, juist zoals onze hunkering naar die hoge, wazig blauwe bergen.

Het jonge gras, de bruine, barstensrijpe kastanjeknoppen en de van dag tot dag heerlijker stralende voorjaarszon schenen een nieuw leven te beloven. Maar over de aarde lag de kilte van de dood. Het was voorjaar 1943.

De Duitsers waren diep in Rusland en nog waren de krijgskansen niet gekeerd.

De geallieerden in het Westen hadden nog geen voet op het vasteland gezet.

De terreur, die over Europa woedde, nam steeds fellere vormen aan.

De Joden waren het speelgoed der overweldigers. Zij speelden een kat-en-muis-spelletje met hen. Nacht aan nacht bromden de motoren door de straten van Amsterdam, stamp-ten de leren-laarzen-poten en snauwden de bevelen langs de vroeger zo vredige grachten.

Dan, in Westerbork, werd de muis vaak weer even losgelaten. De mensen mochten zich vrij door het kamp bewegen, er kwamen pakketten en de families bleven intact. Iedereen schreef dan ook braaf zijn brief met ‘het-gaat-me-goed’ naar Amsterdam, zodat anderen zich weer zonder verzet overgaven aan de *Grüne Polizei*.

In Westerbork kregen Joden de illusie dat alles misschien wel mee zou vallen, dat ze nu wel niet meer in de maatschappij waren, maar dat ze eenmaal weer terug zouden keren uit hun isolement.

‘Als de oorlog is gedaan en we weer naar huis toe gaan,’ zo begon een populair liedje.

Niet alleen zagen ze hun toekomstige lot niet, er waren er zelfs, die de moed hadden – of was het de verblindheid? – hier een nieuw leven te beginnen, een nieuw gezin te stichten. Iedere dag kwam dr. Molhuijsen, namens de burgemeester van het dorp Westerbork, in het kamp, en op een prachtige morgen – op een van de negen mooie dagen in april – verschenen Hans en Friedel voor hem.

Ze waren twee idealisten, hij was zevenentwintig jaar en een van de bekende kampdokters. Zij was pas achttien. Op de zaal, waar hij de scepter voerde en zij verpleegde, hadden ze elkaar leren kennen.

‘Want alleen zijn wij geen, maar tezamen zijn wij één,’ had hij toen voor haar gedicht en dat was de juiste uitdrukking van hun gevoelens. Samen zouden ze er zich wel doorheen slaan. Misschien zou het lukken tot het eind van de oorlog in Westerbork te blijven en anders zouden ze in Polen samen vechten. Want eens zou toch de oorlog voorbij zijn, aan een Duitse overwinning geloofde niemand.

Zo waren ze een half jaar samen. Ze woonden in de ‘dokterskamer’, een kartonnen doos, afgeschut van de grote barak met honderddertig vrouwen. Ze woonden niet alleen, er was nog een dokter in die kamer ondergebracht en later moesten ze de kamer delen met twee echtparen. Voorwaar geen geschikt milieu om een jong huwelijksleven op te bouwen. Maar dat zou allemaal niets gegeven hebben als de transporten er niet geweest waren: iedere dinsdagmorgen duizend mensen.

Mannen, vrouwen, oud en jong, tot de baby’s toe en zelfs de zieken. Slechts een zeer klein aantal, waarvan Hans en de andere doktoren konden aantonen dat ze te ziek waren om drie dagen in de trein te liggen, mocht dan achterblijven. Verder nog de bevoorrechten: gedoopten, gemengd gehuwden,

de *Alte-Kamp-Insassen*, die al sinds 1938 in het kamp waren en zij, die tot het vaste personeel behoorden, zoals Hans en Friedel.

Er was een personeelslijst met duizend namen, maar steeds weer kwamen uit de steden mensen die geprotégeerd moesten worden, soms op bevel van de Duitsers, soms omdat ze werkelijk verdienstelijke burgers waren geweest, maar meestal omdat ze oude relaties waren van de heren van de Joodse Raad of de *Alte-Kamp-Insassen*, die de sleutelposities in handen hadden. Dan werd de lijst van duizend herzien.

Zo kwam het dat in de nacht van maandag 13 september 1943 een employé van de Joodse Raad Hans en Friedel kwam zeggen dat zij zich voor transport gereed moesten maken. Hans kleepte zich vlug aan en liep alle instanties af die in de nacht voor het wekelijkse transport onder hoogspanning werkten. Dr. Spanier, de chef van het ziekenhuis, was oprecht boos. Hans was al een jaar in het kamp. Hij had hard gewerkt en er waren er velen, die later gekomen waren en nooit wat hadden gedaan. Maar Hans stond nu eenmaal op de personeelslijst van de Joodse Raad en als die hem niet kon handhaven, kon de gezondheidsdienst er ook niets aan doen.

Om acht uur stonden ze met heel hun hebben en houden bij de trein, die midden door het kamp liep. Het was een enorme drukte. De mannen van de Ordedienst en de Vliegende Colonne droegen de bagage naar de trein en twee wagons werden volgeladen met levensmiddelen voor onderweg. De broeders van het ziekenhuis kwamen aangezeuld met de patiënten; meest oudjes, die niet meer konden lopen. Maar ze mochten toch niet blijven, want de volgende week zouden ze evenmin voort kunnen als nu. Dan de achterblijvers; ze stonden achter het kordon op enkele tientallen meters van de trein en huilden vaak meer dan zij die weggingen. Voor en achter de trein een wagen met ss voor de bewaking, maar die waren heel schap-

pelijk, spraken de mensen zelfs moed in, want de Hollanders mochten immers niet te weten komen, hoe 'hun' Joden in werkelijkheid behandeld werden.

Om half elf het vertrek. De deuren van de goederenwagons waren van buiten vergrendeld. Een laatste vaarwel, een laatste wenk door de luiken boven in de wagons en ze waren op transport naar Polen, nadere bestemming onbekend.

Hans en Friedel hadden het getroffen. Ze zaten in een wagon met enkel jonge mensen. Het waren vroegere vrienden van Friedel uit de zionistengroep, waartoe ze behoord had. Ze waren kameraadschappelijk en inschikkelijk. Met z'n achtedertigen waren ze in een wagon. Dat was betrekkelijk weinig en met een beetje passen en meten, bagage opgehangen aan het plafond, konden ze allemaal een plaatsje op de grond vinden.

Onderweg begon het lieve leven. Bij de eerste halte kwamen de ss-mannen in de wagons. Ze eisten de sigaretten en later de horloges op. Dan kwamen de vulpennen aan de beurt en sieraden. De jongens lachten erom, ze gaven een paar losse sigaretten en beweerden dat ze niets meer hadden. Velen van hen waren Duits van origine, ze hadden al vaker met de ss te doen gehad. Eenmaal waren ze er levend uitgekomen. Nu zouden ze zich ook niet op hun kop laten zitten.

Eten kregen ze niet, die drie dagen, de treinvorraden zagen ze nooit meer terug. Maar dat gaf niet! Ze hadden nog genoeg bij zich uit Westerbork. Af en toe mochten er een paar de wagon verlaten om het overvolle wc-tonnetje te ledigen. Ze verheugden zich als ze in de steden sporen van bombardementen zagen, maar verder was de reis zonder evenementen. De derde dag werd het doel bekend: Auschwitz. Het was maar een woord zonder inhoud, niet goed en niet slecht.

In de nacht kwamen ze op het emplacement van Auschwitz aan.

*

Lang stond de trein stil, zo lang dat ze ongeduldig werden en wensten dat er nu maar eindelijk duidelijkheid zou komen, dat ze nu maar eindelijk zouden zien wat Auschwitz was.

De duidelijkheid kwam.

Toen de dageraad aanbrak, zette de trein zich voor de laatste maal in beweging om na een paar minuten weer te stoppen op een dijk, midden in het vlakke land. Langs de dijk stonden groepen van tien tot twaalf mannen. Ze waren gekleed in witblauw gestreepte pakken met dito mutsen. Veel ss-mannen liepen heen en weer in onbegrijpelijke bedrijvigheid.

Zodra de trein stilstond, stormden de maskerademantjes op de wagons af en trokken de deuren open. 'Bagage naar buiten gooien, allemaal voor de wagon.' Ze schrokken erg, want ze begrepen dat ze nu alles kwijt waren. Snel staken ze nog wat tussen hun kleren om het noodzakelijkste te redden. Maar de mannen waren al in de wagons gesprongen en begonnen bagage en mensen er uit te smijten. Zo stonden ze, even weifelend, buiten. Maar lang duurde die weifeling niet. Van alle kanten kwamen ss-mannen op hen toe en duwden hen naar een weg, die evenwijdig met de trein liep. Wie niet snel genoeg liep traptten ze wel, of sloegen ze met hun stokken, zodat ieder zorgde in de kortst mogelijke tijd in de lange rijen te komen die zich formeerden.

Pas toen wist Hans het zeker: zij beiden zouden uit elkaar gaan; mannen en vrouwen werden gescheiden. Haastig kuste

hij Friedel: ‘Tot weerziens’, en toen was het uit. Voor de rijen stond een officier met een stok en langzaam marcheerden allen op. De officier wierp op ieder een vluchtige blik en wees met zijn stok: ‘naar links, naar rechts’. Naar links gingen alle oude mannen, invaliden en de jongens tot ongeveer achttien jaar. Naar rechts de jongen en krachtigen.

Hans kwam bij de officier, maar lette niet op. Hij had alleen oog voor Friedel, die in haar rij op een paar meter afstand stond en wachtte tot de vrouwen aan de beurt waren. Ze lachte tegen hem, als wilde ze zeggen: wees maar gerust, het komt wel goed.

Zo hoorde hij niet dat de officier – het was een dokter – hem vroeg hoe oud hij was. De dokter ergerde zich dat hij geen antwoord kreeg en gaf Hans een klap met zijn stok, zó dat hij meteen naar links vloog.

Daar stond hij tussen de ongelukkigen: de oude mannen, naast hem een blinde en aan de andere kant een imbeciel uitziende jongen. Hans beet zich op de lippen van angst. Hij wilde niet het lot delen van de kinderen en ouden van dagen omdat hij begreep dat slechts de sterken een kans hadden om in leven te blijven. Maar het was niet mogelijk naar de andere rij over te lopen, want overal postten ss-mannen, het geweer in de aanslag.

Friedel kwam bij de jonge vrouwen. Oudere vrouwen en alle vrouwen met kinderen kwamen weer in een afzonderlijke rij. Zo werden vier rijen gevormd, ongeveer 150 jonge vrouwen en evenveel jonge mannen; de andere 700 stonden in hun eigen rijen opzij van de weg.

Daar kwam weer de officier-dokter en riep de ouderen toe, of er artsen onder hen waren. Vier mannen sprongen naar voren. De dokter wendde zich tot Van der Kous, een oude, Amsterdamse huisarts: ‘Wat voor ziekten waren er in het kamp in Holland?’

Van der Kous aarzelde en vertelde iets over oogziekten. De dokter ergerde zich en wendde zich van hem af.

Daar voelde Hans zijn kans: 'U bedoelt waarschijnlijk besmettelijke ziekten; er waren sporadische gevallen van roodvonk, die een onschuldig karakter hadden.'

'Was er vlektyfus?'

'Nee, geen enkel geval.'

'Goed, allemaal terug in de rij,' en toen, zich tot zijn adjudant wendend: 'Die zullen we meenemen.'

De adjudant wenkte Hans en bracht hem achter aan de rij van de jongeren. Hans voelde dat hij aan een groot gevaar ontsnapt was. Inderdaad: ondertussen waren er vrachtauto's gekomen en de oude mannen en vrouwen werden er opgeladen.

Toen zag hij voor het eerst hoe het er bij de ss echt aan toeging. De mensen werden geduwd, getrapt en geslagen. Het was voor velen moeilijk op de hoge vrachtauto's te komen. Maar de stokken van de Sturm-mannen zorgden er wel voor dat allen hun uiterste best deden.

Een oude vrouw kreeg een klap op haar hoofd, ze bloedde hevig. Enkelen bleven achter, die konden onmogelijk op de wagens komen en wie bijsprong om ze te helpen, werd met een trap of een snauw weggejaagd.

De laatste auto kwam voorgereden, twee ss-mannen namen een ongelukkige oude man bij de armen en benen en smeten hem erop. Daarop zette zich ook de rij van de vrouwen in beweging. Friedel kon hij niet meer zien, maar hij wist dat ze in die rij liep. Toen de vrouwen een paar honderd meter weg waren, gingen ook de mannen lopen.

De rijen werden zwaar bewaakt. Aan beide kanten liepen posten, het geweer in de aanslag. Op ongeveer iedere tien gevangenen liep een post. Hans liep nogal achteraan in de rij. Hij zag hoe de posten links en rechts van hem elkaar een teken

gaven. Ze keken even om zich heen, de post van links kwam op Hans af en vroeg hem zijn horloge. Het was een mooi horloge met een chronometer er op. Hij had het van zijn moeder gekregen bij zijn artsexamen.

‘Dat heb ik nodig voor mijn vak, ik ben arts.’

De post grijsde even. ‘Scheisse, Arzt, een hond ben je! Geef hier die klok!’ De man greep zijn arm om het horloge eraf te trekken. Even wilde Hans zich verweren. ‘Zo, ontvluchtingspoging,’ zei de man, terwijl hij zijn geweer in de aanslag bracht.

Hans begreep hoe machteloos hij was. Hij had geen zin de eerste dag in Auschwitz al ‘op de vlucht doodgeschoten’ te worden. Daarom gaf hij het horloge.

Toen ze de spoorlijn overstaken, zag hij Friedel in de bocht. Ze wuifde en hij zuchtte van opluchting. Na de spoorlijn passeerden ze een slagboom, met wachtposten. Nu schenen ze op het eigenlijke terrein van het kamp aangekomen. Het waren opslagplaatsen van bouwmaterialen. Er stonden loodsen en enorme stapels hout en bakstenen. Er liepen kleine treintjes, door handkracht voortbewogen. Wagens, gesleept door mannen. Hier en daar stonden langs de weg grotere gebouwen, fabrieken, daar klonk het gezoem van motoren. En dan weer hout, stenen en loodsen. Een kraan, die cementbakken ophees. Overal was leven en werd gebouwd. Maar meer dan kranen en treintjes zag men de mannen in hun boevenpakken. Hier was geen motorisering, hier was het werk van duizenden, tienduizenden handen.

Stoom is praktisch; elektriciteit is efficiënt, toe te passen over honderden kilometers; benzine is snel en sterk. Maar mensen zijn goedkoop. Dat sprak uit de hongerige ogen, dat sprak uit de naakte bovenlichamen, waarop de ribben zich aftekenden als touwen, die het corpus nog zo’n beetje bij elkaar hielden. Dat zag men aan de lange rijen stenen-sjouwers, voortschuivend op hun houten schoenen of vaak

op blote voeten. Ze liepen voort zonder op of om te kijken, geen uitdrukking verscheen op hun gezichten. Geen reactie op de nieuwaangekomenen. Af en toe een tractor met wagens vol stenen erachteraan. De motor stampte langzaam: oliemotoren. Hans moest denken aan de avonden op het water, als hij in zijn boot lag en de vrachtschepen voorbij pufte.

Hoe was toen het leven geweest, wat had het niet al beloofd! Hij vermande zich. Hij voelde dat hij nu niet moest piekeren, maar moest vechten. Misschien zou het dan eens weer zo worden.

Ze stonden voor de poort en zagen voor de eerste maal het kamp. Het waren grote, stenen gebouwen, als kazernes. Er waren er ongeveer vijfentwintig. Ze waren twee verdiepingen hoog met een dak en kleine zolderraampjes. De straten tussen de gebouwen waren goed onderhouden. Er waren trottoirs met schone tegels en kleine grasperkjes. Alles was helder, zat goed in de verf en blonk in de stralende najaarszon.

Het had een modeldorp kunnen zijn; een kamp van duizenden arbeiders aan een groot en nuttig werk. Boven de poort, in ijzeren gietwerk, de leuze van het concentratiekamp. Suggestief maar gevaarlijk: 'ARBEIT MACHT FREI'. Een suggestie, die kalmerend moest werken op de oneindig velen die hier binnen waren gegaan. Hier en door vele soortgelijke poorten, elders in Duitsland.

Maar het was slechts een illusie, want deze poort was niets anders dan de hellepoort en in plaats van 'Arbeit macht frei' had er moeten staan: 'Wie hier binnengaat, late alle hoop varen.'

Want om het kamp liepen de hoogspanningsdraden. Twee rijen betonnen masten, keurig wit gekalkt, drie meter hoog. Op isolatoren zat prikkeldraad. De draad zag er stevig uit, moeilijk te doordringen. Maar wat men niet zag was nog er-

ger: 3000 volt hoogspanning! Slechts hier en daar gloeide een klein, rood lampje, ten teken dat de stroom functioneerde. En om de tien meter hing een bordje met een doodshoofd erop en in het Duits en Pools: *Halt, Stój*.

Geen versperring is afdoende, die niet op iedere plaats onder vuur gehouden kan worden. Daarom waren om de honderd meter torentjes gebouwd, waarop een ss-man met een machinegeweer.

Nee, hier was geen uitkomen aan, tenzij er een wonder zou gebeuren. Dat vertelden ook de mensen die hen in het kamp tegemoet kwamen, want nu ze eenmaal binnen de draad waren, was de bewaking veel minder streng geworden en de ss-mannen hadden hun taak meestal overgegeven aan gevangenen. Gevangenen weliswaar, maar ze zagen er heel anders uit dan die duizenden daarbuiten, op het werk. Ze hadden heldere gestreepte linnen pakken aan, die goed pasten. Ze waren vaak bijna elegant gekleed, met hun zwarte mutsen en hoge laarzen. Om de linkerarm hadden ze een rode band met een nummer.

Dit waren de *Blockältesten*: de chefs van de verschillende huizen, die alles in hun Blocks regelden, met hulp van een schrijver de mensen administreerden en het eten verdeelden. Zelf aten ze niet het minste, dat zag je aan hun vollemaansgezichten. Het waren allen Polen en Rijks-Duitsers.

Maar er waren ook een paar Hollanders. Ze werden door de Blockältesten en de ss-mannen op afstand gehouden, want de nieuwelingen hadden nog allerlei kostbaarheden bij zich. Toch wisten enkelen naar voren te komen. Ze vroegen naar horloges en sigaretten, je zou zo straks toch alles kwijtraken. Maar de meesten geloofden dat nog altijd niet en hielden alles in hun zakken. Hans gaf een Hollander een pakje sigaretten, maar een ss-man had het in de gaten. Hij kreeg een klap. De Hollander was al weggehoud, die had het bijtijds zien aankomen.

Daar was een man, klein, maar van een herculische bouw. Men had blijkbaar ontzag voor hem.

‘Zo jongens, wanneer zijn jullie van Westerbork weggegaan?’

‘Drie dagen geleden.’

‘Wat is er voor nieuws?’

‘Weten jullie al van de landing in Italië?’

‘Natuurlijk, we lezen de krant. Hoe is het in Holland?’

Wat daar nu op te antwoorden, ze wilden liever horen hoe het in Auschwitz was, wat hun toekomst zou zijn. ‘Wie bent u?’ vroeg een van de nieuwelingen.

‘Leen Sanders, de bokser. Ik ben hier al een jaar.’

De nieuwelingen waren even gerustgesteld. Er viel hier dus te leven. ‘Zijn er nog veel van uw transport hier?’ vroeg Hans, die al sceptisch begon te worden.

‘Je moet hier niet zoveel vragen, je zult het wel zien,’ antwoordde de bokser. ‘Horen, zien en zwijgen.’

‘Maar u ziet er toch prima uit.’

Leen glimlachte wijs: ‘Daar ben ik ook bokser voor.’

‘Wat zullen we hier moeten doen?’

‘Jullie worden ingedeeld bij de commando’s die buiten werken.’

Weer zag Hans de mensen voor zich, die werkmachientjes, die buiten liepen in rijen, met stenen en cement, de uitdrukingsloze gezichten, de dode ogen en de magere lichamen.

‘Wat gebeurt er met die oude mensen, die op de wagens zijn gegaan?’

‘Heb je nooit naar de Engelse radio geluisterd?’ vroeg Leen.

‘Jawel.’

‘Nu, dan kon je alles weten.’

Toen wist Hans alles. Hij dacht aan Friedel, hij was haar rij uit het oog verloren. Hij dacht aan zijn moeder, zijn broer, aan allen die hij naar Auschwitz had zien vertrekken. Hij dacht

aan zijn studie, aan zijn praktijk, aan zijn idealen. Hij dacht weer aan Friedel en hun toekomstplannen. Zo denkt iemand die gelooft dat hij sterven gaat.

En toch, daar was al de twijfel, misschien had hij geluk, misschien. Hij was dokter – ach nee, hij durfde niet te hopen, maar hij moest toch. Hij kon niet geloven dat hij hier sterven zou, maar hij kon ook niet meer geloven aan het leven.

Een snauw deed hem tot zichzelf komen: ‘Aufgehen!’ Ze liepen over de Lagerstraat, tussen de grote Blocks door. Hier liepen veel mensen. Op een aantal van de Blocks was boven de deur een glazen plaat aangebracht:

Häftlingskrankenbau

Interne Abteilung

Eintritt verboten

Daar zaten voor de deur mannen in witte pakken. Ze zagen er goed uit. Op de rug van het jasje een rode streep, net als op de naden van de broek. Dat waren zeker de dokters. Ze keken nauwelijks naar de nieuwaangekomenen, maar Hans zag dat hun gebrek aan interesse een andere oorzaak had dan bij al die duizenden daarbuiten. Bij al die arbeidsslaven was het de moeheid, de diepe verslagenheid, die elke geestelijke inspanning belette. Bij deze goed uitziende mensen was het een soort arrogantie. Ze waren immers de prominenten van het kamp. En wat waren zij, de nieuwelingen? Hen mocht iedereen uitschelden en uitlachen.

Zo waren ze aangekomen bij Block 26. Het droeg de titel: *Effektenkammer*. Leen vertelde wat dat betekende: hier werden alle ‘Effekten’, de kleren en andere waardevolle spullen van elke *Häftling* bewaard. Boven voor de ramen zag je lange rijen papieren zakken. In elke zak zaten de eigendommen van één man. Als iemand uit het kamp ontslagen werd, kreeg hij alles terug.

Hun kleren zouden niet bewaard worden; Joden werden

nooit ontslagen. Ze hadden geen proces lopen. Ze hadden geen straf ontvangen en konden dus ook niet worden vrijgelaten.

Inderdaad, tussen Block 26 en 27 moesten ze zich uitkleden. Alle kleren, met wat er in zat, werden op een wagen geladen. Slechts hun leren riem en een zakdoek mochten ze houden. Hans probeerde nog een paar van zijn beste instrumenten achter te houden, maar ze hadden hem gauw in de gaten. Een magere man met een band om de linkerarm, *Lagerfriseur*, controleerde iedereen. Wie iets achtergehouden had, moest het alsnog afgeven en kreeg een klap bovendien. Hans vroeg of hij zijn instrumenten houden mocht. De man grijnsde en stak alles in zijn zak.

Daar stonden ze dan. Nu waren ze alles kwijt. Het proces had zich langzaam voltrokken, maar nu was het zover. Had niet Schmidt, de vertegenwoordiger in Joodse aangelegenheden van Rauter, commissaris-generaal voor de Openbare Veiligheid, eenmaal gezegd: ‘De Joden zullen terugkeren naar het land vanwaar ze gekomen zijn, even naakt als ze hier aankwamen.’

Schmidt had er niet bij verteld wanneer die Joden gekomen waren: in de zestiende en zeventiende eeuw, en dat ze niet naakt waren gekomen, maar vaak grote schatten hadden meegebracht uit de landen waaruit ze werden verdreven. Ook had hij niet gesproken over de historische rechten van Nederlandse Joden, hun destijds geschonken bij decreet van Willem van Oranje.

Maar hoe had hij ook kunnen spreken over het werk van een Nederlandse Vrijheidsheld! Dat mocht men niet verwachten van deze helden der onderdrukking, die niet zouden sterven met een bede voor het vaderland op de lippen, maar zouden trachten hun leven in schamele vlucht te redden.

Met die gedachte troostte Hans zich. Zeker, hij stond er niet mooi voor, maar toch: zijn lot was somber, hún lot was

zeker. Zij zouden zeker ondergaan en dan zou er van al hun overwinningen maar één overblijven: de overwinning op de Joden. Langzaam maar zeker waren de Nederlandse Joden hun ondergang tegemoet gegaan:

1940: ontslag van Joden uit alle openbare ambten;

1941: verbod van uitoefening van vrije beroepen, verbod van gebruik van openbaar-vervoermiddelen, verbod van houden van een winkel, theaters, parken, sport en alles wat verder het leven schoon maakt; beperking van vermogens tot 10.000 gulden, later vermogensbeperking tot 250 gulden;

1942: begin van de deportatie, het verbod op het leven zelf.

Langzaam, omdat de Nederlanders het niet zouden hebben verdragen dat 'hun' Joden werden uitgeroeid in een tijd waarin overigens in Holland de terreur nog niet op de spits was gedreven.

Zo stonden ze nu spiernaakt in de zon, die urenlang op hun lichaam brandde. Ondertussen werden alle rituelen voltrokken die hen tot Häftling moesten maken.

Achter een lange bank stonden zes kappers, die de hoofden kaal knipten en alle lichaamsharen wegschoren. Ze vroegen niet of meneer poeder of friction wenste. Ze waren ruw, geërgerd dat ze zoveel werk hadden in de hete namiddag. Met hun botte gilettes rukten ze de haren er meer af dan ze schoren en wie het lichaam niet draaide en wrong, zo, dat ze overal makkelijk bij konden, werd geduwd en soms geslagen. Wie klaar was bij de Friseur kreeg een briefje in de hand met een nummer erop. Hij ging daarmee naar de tatoeëerder. Hans had nummer 150822.

Hij lachte alleen maar schamper toen het nummer in de arm geprikt werd. Nu was hij niet meer dr. Van Dam, nu was hij Häftling 150822. Wat kon het hem schelen, als hij maar eenmaal weer dr. Van Dam zou worden. Als.

En dan was daar weer die gedachte, die door zijn hoofd heen en weer rolde als een grote bal. Een gedachte, die klonk als de stem van een dolgedraaide grammofoon, waarover hij geen macht meer had. Een stomp in zijn rug deed hem ontwaken.

Ze gingen de Effectenkamer binnen met ongeveer vijftig man, daar was het bad. Er waren vele douches naast elkaar. Met drie man gingen ze onder één douche. Er kwam een beetje lauw water uit, te koud om het zomerzweet en het stof af te

weken en te warm om op te frissen. Dan kwam een man met grote gummihandschoenen, die met één veeg een beetje stinkend desinfectans op hun oksels en schaamstreek smeerde.

Nadat ze afgespoten waren met een flitspuit waren ze 'rein', dat wil iets anders zeggen dan wat wij in het Hollands 'schoon' noemen. Ze waren nog half nat en kleefden van het zweet en de desinfectans. De huid beet en schrijnde van de schrammen door het scheren, maar ze waren tenminste luis- en vlovrij.

Het was niet gemakkelijk zo snel uit de grote stapels kleren iets passends te zoeken. De gang in de *Bekleidungskammer*, zoals Block 27 heette, was donker als je uit het felle zonlicht kwam en je wist helemaal niet wat je eigenlijk nemen moest. Je werd geduwd en geschoven, toegeschreeuwd en als het dan nog niet gauw genoeg ging, geslagen, tot je wat kleren bij elkaar had gezocht. Een hemd, een linnen broek en een jasje, een muts en een paar houten schoenen of sandalen. Naar de juiste maat kon je zo gauw niet zoeken en zo zagen ze er wat clownesk uit in hun boevenpakjes.

De een had half blote benen, de ander struikelde over zijn broek, de een miste een mouw van zijn jasje, weer een ander moest zijn mouwen omslaan. Maar één ding hadden alle kleren gemeen. Ze waren allemaal even vuil en gelapt. Het waren samenvoegsels van stukken blauw-witgestreepte stof.

Zo stonden ze allen weer voor het Block. Het was al laat in de namiddag, maar nog drukte de warmte van de nazomer zwaar op het kamp. Ze hadden honger en dorst, maar geen had de moed iets te vragen.

Weer wachtten ze een uur in de Birkenallee, de straat die achter langs de blokken liep. Ze zaten op de trottoirranden en op de bankjes die langs het gras stonden, of ze lagen gewoon languit op de straat, overmand door moeheid en meer nog door de ellende die ze over zich voelden komen.